Henneberger Mundart : Sprichwörter und Volkssprüche.

Autor(en): **Spiess**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Die deutschen Mundarten : Monatschrift für Dichtung, Forschung und Kritik**

Band (Jahr): **2 (1855)**

PDF erstellt am: **26.04.2024**

Persistenter Link: https://doi.org/10.5169/seals-177552

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.
Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.
Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ein Dienst der *ETH-Bibliothek*
ETH Zürich, Rämistrasse 101, 8092 Zürich, Schweiz, www.library.ethz.ch

http://www.e-periodica.ch

Der lüderliche. 1) ochsen, s. 49 nr. II.

3) *frucht*, f., getreide; daher: *summerfrucht*, *wénterfrucht*. — *schaë* s. oben zu 3, 26. — *gewoësse*, was *gewasse*, gewachsen; s 49.

4) *ûëne* (auch in Exdorf und Jüchs.), *ûne* (Neubr. und Ritschenhausen), präp. m. acc., ohne, mhd. âne, ahd. âno, âna, goth. inuh, griech. ἄνευ.

5) *brôët*, Jüchs. *brûët*, Neubr. *brût*, n., brod.

8) *nôchderzeit*, *nôchzerzeit*, adv., noch zu dieser zeit, d. i. biß jetzt.

9) *bin ich*, vergl. s. 75, 7.

10) *douße*, draußen; vergl. s. 75, 4. — zu *fœlt*, feld, vergl. s. 48 und 50, 3.

11) das verb. *sein* wird conjugiert: präs. ind. *bi* (*bin* s. 75, 7), *bist*, *is*, *es* (s. 76, 3, 1), plur. *sénn*, *säit*, *sénn* (s. 46); conj. *wêär*, *weärst*, *wêär* (Bibra *wéar*, *wéarst*, *wéar* und enclit. *wér*, *wérst*, *wér*; vergl. s. 72, 2, 17), pl. *wérn*, *wért*, *wérn*; part. *gewâst*; infinitiv. *gesei*, *sei*, *sén* (s. 79, 12). neben *bi* auch enclit. *bi* und *is* neben *is*, s. oben zu 4, 6.

12) *nar*, nur; vergl. oben zu 2, 9.

14) *hab*, *ha*, habe; s. 75, 7.

16) *süst*, *süsta*, *süste*, sonst; s. jahrg. I, 282, 3 und II, 77, 26. 277, 18. sollte, da auch Reineke 2821. 5878 *sus* noch steht, dieses wort zu den adverbialbildungen auf *t* (vergl. oben zu 4, 11) gehören? dazu *ömsûëst*, umsonst, mhd. umbe sus, umbe sust.

Neubrunn bei Meiningen, am 19. julius 1855.

G. Fr. Stertzing.

Henneberger Mundart.

(Obermassfeld an der Werra, 1 Stunde von Meiningen.)

I. Sprichwörter und Volkssprüche.

a. gereimte.

1. Neuə bâsə kêrə wòl,
Wèrfə allə écke vòl.

2. Lichtmèss
Mößə di hèrrn bè tœ' èß:
Di réchə, bann sə wonn,
Di armə, bann sə èppəs honn.

3. Lichtmèss
Muß mə' di grûß wurst èß.

4. In pfaffəärmel
On schùlmèstersdärmel
Ko mə' net gənunk 'nei gəstèck.

5. 'n gəschènktə gaul
Guckt mə' net ins maul.

6. Mûl warm, backôfə warm
Macht d'n réchə bauər arm.

7. ə frâg
Es kè klâg.

8. ə gùt krömm
Gèt niss öm.

9. əs és kə höchzichlə zə klæ',
əs kömmt ə annerəs widdər off di bæ'.

10. Dərhèm, dərhèm
és doch dərhèm.

11. Bann di weibər wä'schə on backə,
Honn se d'n teufəl hennər dənnacke.

12. Bèßər gəleiərt
Als gòr gefeiərt.

13. Klœ'lə
Hòt méə' als Prœ'lə.

14. 'Spei-kennər
Sénn gədeih-kénnər.

15. əs és kîs
Dò blei't dər bauər bâr hæ îs.

16. Du blei'st in denər môdə
Bi Hans in senər zôdə.

17. ə æ
Gi't ə grûß gəschræ.

18. Frei' übər'n mîst,
Wèst də, bòs də krîgst.

19. Porzəlî,
Bann's nò fällt, es hî.

20. Dən èrştə april
Schéckt mə' di narrn hî, bu mə' hî will.

21. Bòs dər márz nét will,
Dòs nimmt dər àpril.

22. Bann ə schmîd verdö'rbt,
Soll mə'n schloə, dàß ə ştö'rbt.

23. Bi di leut,
Sô dəs gəzeuk.

24. Wûrşt on wèck
Es ə gût gəlèck.

25. Bi mə' sich ştèllt,
So wèrd mə' gəkrèllt.

26. Neu
Muß mə' bleu.

27. Lédiglâbə, édəllâbə.

28. Liebər 'n darm im leib zərşprèngt,
Als d'n wiərt 'n hèllər gəschènkt.

29. Sètz dich of di ôfəbânk,
Dà wèrd d'r âch di zeit nét lânk.

30. ə rôtəs hàər on ə êrlə hèck',
Di wassə sèllə of 'n gutə flèck.

31. Bâr baut, krîgt şpéə,
Bâr kè gèld hàt, muß léə.

32. Bâr arbət, daß ə' verdö'rbt,
Dan muß mə' schlôə, daß ə' (hə) vərdö'rbt (ştö'rbt).

34. Mórn és mart:
Bâr kè gèld hàt, dâr muß wart.

35. Bâr nét kömmt zu rachtər zeit,
Dâr muß nâm, bàs übrig blei't.

36. əs baut kè ştûrich of ə schustərş-haus,
D'r garbər kömmt on hôlt 'n 'raus.

b. ungereimte.

37. Bei dər nàcht potzə sich di hèrtəweibər.
38. 'Stellə waßər sénn tief.
39. Bu ə brauhaus stèt, dò stèt kè bàkhaus.
40. Bu's vərschimməlt brûd git, dò git's â vərschimməltə tàler.

41. ə blénn· taubə fénd â manchmòəl ə èrbəs.
42. Bâr in dər kèrchə ştörbt, wèrd ömsûst bəgràbə.
43. Di laus, di in dən grénd kriecht, és schlémmər, ès die, di drén gəhéckt is.
44. Bann mə' (bammə') in dən dræk ştûrt, so ştänkt ə' arşt racht.
45. ə blûdər hond wèrd şellə fètt.
46. Sèlbər èssə macht fètt.
47. Bammə' für ·n tàlər kuchə bäckt, èrşpàrt mə' für ·n batzə brûd.
48. Bann di kû 'naus és, macht mə' d·n ştàl zû.
49. D·s waßər hôt kè balkə.
50. 'Er és so ştòlz, dòß è' kèn bâtəlmô ôguckt on bann ə' neu kützə ofhòt.
51. əs tut kè wil dènk ·n annərə èppəs.
52. Di möllər sénn dî', és dàr nét, és ə annərər.
53. Of èn bæ' gèt mə' nîət.
54. Sètz dich hî, bu di kaisərə sàß, bi sə ə braut wàər.
55. ə grôbər gàst kömmt ûgelàdə.
56. æ (è) schwolbə macht noch kèn sommər,
On æ (è) schnèəgâns noch kèn wèntər.
57. Dər şpòərər will ·n vərthûər hà.
58. Für d·s feuər bədankt mə' sich nét, àber für dimûh.
59. Dàs pfárd, dàs d·n hòbər verdiənt, krîgt 'n nét (nîət).
60. Zeit gəwonn, vil gəwonn.
61. Kommə sə, so kommə sə.
62. Bòs Gott zusommə gəfügt hàt, dàs brocht d·r schreinər nét zə leimə.
63. Mə' muß d·n gèld nâr sè narr sei.
64. əs is allènnə gut brûd èßə.
65. Bammə alle wæ' (wè) wöst, ging mə nét èrr.
66. Bar gût schmiert, fært gût.
67. Dər nönt wä'ß nîət, bu d·n zâhnt dər schû dröckt.
68. Mit doppəltər rûtə ştràft mə' nét (nîət).
69. Bann mə' di kénnər zu mart schéckt, lûsə di krâmər gèld.
70. Kénnər on nárr·n şprèchə di wàrət.
71. Bann mə' vom fuchs réd, ştèckt ə' in dər nächstə hèckə.
72. Bu vil hî gèt, gèt â wink hî.
73. əs és in dər gárştə gəschéə, əs tut d·n hòbər niss.
74. Dər schènkər és gəştòrbə, dər geizhâls lâbt noch.
75. Bann dər kòpf rò' és, hàt dər òə'sch feiəràbət.
76. Bann onsər harrgott 'n narr·n hà will, so macht ə' sich ən schneidər.

77. Mædlə sénn kè làgərobst.
78. Bann dər tîsch wàckəlt, és di frâ harr im haus.
79. Von Gottəs wûrt is gàr vil zə rêdə.
80. əs racht in jedər köchə.
81. D·s haus vərliərt niss.
82. Dər hàs· és garn, bu ə' gəhèckt és.
83. Gəschwindigkèt és kè hexərei.
84. Dər tûd will ə ûrsach· hà.
85. Sibə ês ə galgəzàl.
86. Wèttmachə és kè sönn.
87. È êr és dər annər wârt.
88. Di schünst· potzt d·s licht.
89. Hè trètt sè brûd mit füßə.
90. Dàs pâpier és gəduldig, mə' kô d·rauf gəschreib bàs mə' will.
91. ə jedər fuchs vərwâərt sèn bâl·g.
92. Dər ûngəduldigə schaff gèn vil in stàl, dər gəduldigə àbər noch méə.
93. Dès brûd ich èß, dès lied ich sèng.
94. Sibə Méch·l gabə èrst èn Stoff·l.
95. ·s is bèßər ə laus im kraut ès gàər kè flèsch.
96. Bann mə' sprécht: „adjé, kaffée, schossée", dà hàt mə' kè gût zeit.
97. Bann mə' hàsə hà will, so muß mə' hondsfètt 'nô hènk.
98. È narr macht zâh narr·n.
99. Bann mə' tut, bi all di leut, sə narrt mə' nîət.
100. Di frâ on di katz gəhör·n ins haus.
101. Bâr sich of di ofəbânk setzt, will ə râmwèchə hà.
102. əs is gût, daß dər gæß ir schwanz nèt so lank is, əs dər kû îrər.
103. Bár sich beim freiə bətriegt, dâr muß héppələsméləch trènk.
104. əs gəfällt niədəm sè kappə.
105. Bann·s kénd gəhôbə is, will jédər gəvàtər stéə.
106. Kénnərwéllə is drécks wârt.
107. Bâr zu grûßə garbə macht, dar bénd·t sich réch on dréscht sich arm.
108. D·s schünst vom gèld és, dàß mə' nét wèß bâm·s és.
109. Dər fönəft kártəspîlər gəhûrət önnərn tisch.
110. Bâr di âgə nét auftut, muß d·n beutəl auftù.
111. Tüchtig gədöngt és halbər harrgott.
112. D·n möllər sè grénzstæ és sè èll·nbœ.
113. Hüsch és nét hüsch, bàs èn gəfällt is hüsch.
114. D·n (D·m) hond muß mə' di bæ' laß on d·n bauər di kèrməs.

115. Kèrməsəlieb on hochzigəlieb dauərn nar drei tœ'.
116. Fŭr vərlornə scholl nimmt mə' hôbərsprœ'.
117. ə gût kû sücht mə' in stàl.
118. Nàchdâm wôər, nàchdâm gèld.
119. Mə' lobt d'n wèß nar èmàəl.
120. Vil faulə weibər machə 'n réchə mô.
121. Lèck mich in â.... és â ə lied.
122. D's grommət muß mə' of d'n rèchə dö'rr mach.
123. 'Stéllə waßər sénn tief.
124. Frisch gəwàgt és hâlb gəwonn.
125. Vərsèhn és âch vərspîlt.
126. Dər branntəwei és d'n allənə èr géəstéckə, on di jòngə hallə sich drô ô.
127. ən bŭsə hond muß mə' ə stöck brûd méə gâ.
128. Bâr gonst hàt krîgt hêfə.
129. Im harbəst on in frŭling ransə di feuər.
130. Bâr zəlétzt lacht, lacht am béstə.
131. Allər gûtə déngə sénn drei.
132. Nût brècht eisə.
133. Di sau kèft mə' nét im sàck.
134. Bâr lang freit, krìgt zəlètzt noch 'n gìgàk.
135. Of 'n frŏdigə tûd kömmt ə lèdigər.
136. Bann's zutréfft, fâlt's nét.
137. Zu gəschéənə dèngə muß mə' d's béstə rêd.
138. Bû alləs gənunk és, do hèßt mə' mit flàəs ei on mit wârk brönnt mə' ô.
139. Bann dər bâtəlmô niss hà soll, verliərt 'r d's brûd in sàck.
140. Bann di maus sàtt és, schmèckt d's mâl bittər.
141. Bâr d's glöck hàt, fŭrt di braut hèm.
142. Bann mə' sich kèn spâs macht, so hàt mə' kèn.
143. Faule nâtərə machə lange fàdə.
144. Kälbərraff on kénnərhänn dö'rfə kèn augəblick lêr stêə.
145. D's gəbrânt kénd fö'rt sich vorm feuər.
146. Gəscheidə hünnər légə îrə eiər âch manchmàəl in di brönneß'l.
147. Bu kè klœ'ər és, dà és â kè richtər.
148. ə hâlb haus, ə hâlb höll.
149. Gədânkə sénn zollfrei.
150. Bàs nàch kömmt, fréßt d'r hond.

151. D's halb brûd hängt àn d'n bâmə.
152. Machst d's gût, so hàst d's gût.
153. Crédit és bèßər ès bàr gèld.
154. D'r marz schét èn d's bæ' rà.
155. Èrst brûd, d'rnàch dreiackərs.
156. ə schwarzər möllər on ə wéßər schmîd tôge nit vil.
157. Mit grûßə harrn és nét gût kèrschə èßə.

(Fortsetzung folgt.)

Meiningen. Spiess.

Sprachliche Erläuterungen

vom Herausgeber.

2) *Tœ'*, Tag; Abfall des auslautenden *g*; s. Schm. §. 477 ff. — *bann*, wann; vgl. S. 74, 1. wie unten, Nr. 15. 16. 18 ff. 31 ff. — *sə wonn*, sie wollen; vergl. S. 75, 22 und 171, 61. — *èppəs*, etwas; Zeitschr. I, 286, 13. — *sə honn*, sie haben.

3) *mə'*, d. i. *mər* = man; Zeitschr. I, 131, 8 und 289, 16.

4) *gənunk*, genug; s. oben, S. 402. — *'nei*, hinein, wie *'rei*, herein, und *ei*, ein etc.; vergl. oben, S. 189, 1. — *gəstèck*, stecken; Infinitiv mit *ge* —, s. S. 76, 3, 4 und 190, 9. — *net*, nicht: s. S. 189, 2 und 75, 14.

8) *Krömm*, Krümme, Krümmung (des Weges), Umweg. — *niss*, nichts; s. S. 399, 3.

9) *ès*, *is* (s. unten 15), ist; s. S. 76, 3, 1. — *höchzichlə*, Diminutiv von *Hochzich*, Hochzeit. — *klæ'*, klein; *Bæ'*, Beine; s. zu Z. 4. und oben, S. 330. — *off di Bæ' kommə*, zu Stande kommen. Bei jeder Hochzeit, sei sie auch noch so klein, gibt es auch eine Freierei oder neue Liebschaft.

10) *dərhèm*, daheim, mhd. *dâr heime*; Zeitschr. I, 124.

13) Einer, der immer klagt, hat mehr als ein Prahler. *Klæ'lə* und *Præ'lə* sind hier als Eigennamen behandelt.

14) Von säugenden Kindern: Speikinder — Gedeihkinder. — Zu *kennər* vergl. S. 46. — Zu *senn*, sind, S. 50 und 76, 5.

15) Wenn der Bauer über schlechten Boden klagt, ohne ihn zu verbessern etc. — *Ris*, m., grobkörniger Sand, hier vom sandigen, unfruchtbaren Ackerfeld, das verbessert werden muss. — *bleit*, wie Nr. 35, bleibt, *bleist*, bleibst (Nr. 16); über den Ausfall des *b* s S. 190, 4 und 76, 2, 13. — *bàr*, wer; S. 74, 1, 1.

16) *bi*, wie; S. 74, 1, 1. — *Zôdə*, Zote, Zotte, hier: der herabhangende, liederliche Anzug, Lumpen.

17) *œ*, Ei; s. oben, S. 330. — *git*, gibt, wie *bleit*, bleibt; s. zu Nr. 15.

18) Eine Mahnung, nicht über seinen Stand hinaus zu heirathen (*freien*; s. S. 42, 18). — *wèst de*, weisst du. — *bòs*, was; S. 74, 1, 1.

19) *Porzəli*, Porzellan; hier im Wortspiel mit *burzeln*, *borzeln*, sich überschlagen, fallen. — *nò*, hinab, wie *rò*, herab und *ò*, ab; vergl. S. 190, 4. — *hi*, hin; vergl. oben, S. 24, 13; auch 189, 1.

20) Vom Aprilschicken. *bu mə hi will*, wohin man will.